

KREDO

december 2003

Zingen in het donker

In de adventsdiensten zullen spirituals een belangrijke rol spelen, liederen van hoop op bevrijding, bedacht en gezongen door de Afrikaanse slaven in Amerika.

Voorbeelden van zingen in het donker, hopen ondanks alles. Vaak staan de psalmen model, het lied van de ballingen in psalm 137 bijvoorbeeld: 'Aan Babels stromen, daar zaten we, ook weenden we, als we dachten aan Sion.' En vaak nemen de zangers zich voor wat de dichter van psalm 146 zich voorneemt: een loflied te zingen, een psalm, tot het laatst.

Onze situatie is een andere dan die van de ballingen in Babel of de slaven in Amerika.

Maar velen van ons hebben in het leven voldoende ervaren om een idee te hebben van wat duisternis is en te kunnen beseffen dat we voorbijgaande, breekbare wezens zijn die, als het erop aankomt, weinig weten en met moeite geloven.

"Een loflied voor de Heer, heel mijn leven, een psalm, tot het laatst, voor mijn God."

De dichter van die psalm zingt naar het schijnt onverstoort door, ongehinderd door zulke twijfels en bedenkingen. Maar is dat ook echt het geval? Ik geloof het niet. Wat hij doet, kan heel

anders worden uitgelegd. Hij zingt en neemt zich voor te blijven zingen. Hij stelt geen objectieve feiten vast en spreekt geen voorgegeven zekerheden uit. Hij bidt en zingt tot God in hem gaat zingen. 'Het is goed onze God te zingen', staat in een andere psalm.

Een rabbi legde dat als volgt uit: "Het is goed als de mens het zover brengt dat God in hem zingt."

Zo kan het ook zijn als wij in de kerkdienst het antwoordlied zingen: 'Tot U Heer is ons hart gericht, hier zijn wij, open voor Uw licht.' Is dat een constatering van feiten? Meestal niet: hoe vaak staan we werkelijk open voor Gods licht? We beloven eeuwige liefde – maar die eeuwigheid duurt soms ontnuchterend kort. We willen geloven en hopen, maar lopen tegen blinde muren aan en sluiten onze harten toe. Lieder als deze moeten herhaald worden. Het antwoordlied moet telkens opnieuw, zondag na zondag, gezongen worden, om het licht welkom te heten en de Eeuwige zingend toe te laten in onze tijd. Een betere manier valt misschien wel niet te vinden. Toen David op de vlucht was voor zijn belagers en zich verborgen hield, zong hij in het duister van de spelonk het morgenrood wakker. "Mijn hart, God, weet ik gerust: zingen mag ik, tokkelen de snaren en het morgenrood zing ik

wakker". Zo zingen wij onze harten open voor Gods licht.

ds Johan Goud

Van de kerkenraden

Do-Kerkenraad 23 oktober 2003

De belangrijkste punten waren: voorbereiding ALV, Basisdocument Bouwstenen voor beleid t.b.v. de doopsgezinden (uitgegeven door de Adviesraad voor Geestelijke zaken van de ADS), Beleidsnotitie IKOS Den Haag, planning activiteiten november-december.

Vorbereiding ALV:

Zr Snethlage heeft een agenda gemaakt voor de komende ALV. Zr Beekhuis zal voorgedragen worden als voorzitter, br Meihuizen treedt toe tot de KR en zr Snethlage treedt af. Voor zr Snethlage is nog geen opvolger gevonden; haar werkzaamheden worden voorlopig verdeeld onder de zittende KR-leden. Br Stoker heeft de begroting 2004 gereed. De lasten nemen toe door de beroeping van ds Postma. De overige kosten zijn geïndexeerd opgenomen. De verwachting is dat de kosten voor het jaarverslag met de helft verminderen vanwege het nieuwe kopieerapparaat. De loonkosten i.v.m. het kerkgebouw nemen af doordat Wim Loef per 1-1-2004 nog maar voor 60% werkt. De afdracht aan de ADS neemt toe. De baten nemen af door het dalende ledenaantal. De vermogensopbrengsten nemen af en de opbrengst van de verhuur van de kerkrumten neemt toe. Er is een nadelig saldo van € 44.500,- begroot. De kerkenraad keurt de begroting 2004 goed.

Basisdocument Bouwstenen voor beleid t.b.v. de doopsgezinden:

De adviesraad voor Geestelijke Zaken van de ADS heeft een document uitgegeven dat een vervolg is op de Contourennota. Tijdens de Gemeenteavond op 28 januari 2004 wordt deze notitie met de aanwezige gemeenteleden besproken. Zr Snethlage schrijft een brief aan de Adviesraad waarin uiteengezet wordt wat wij als Gemeente met de notitie gaan doen. Helaas werd er een reactie van ons verwacht voor 15 december 2003, maar dat is niet haalbaar. Zr Snethlage zal dat in genoemde brief uitleggen.

Beleidsnotitie IKOS Den Haag:

Het IKOS Den Haag heeft een beleidsnotitie geschreven voor de jaren 2004-2005 en vraagt of wij kunnen instemmen met het gestelde in deze notitie. De KR stemt in met de beleidsnotitie met de aantekening dat de KR het IKOS met klem verzoekt een actievere lobby voor subsidie in gang te zetten bij de gemeente Den Haag en de contacten met raadsleden goed te onderhouden. De KR stemt in met handhaving van het huidige niveau aan financiële bijdrage.

Planning activiteiten november-december:

Op 2 november is het Avondmaal en ds Penner vraagt of ze ditmaal een andere opstelling van de tafels mag gebruiken (in een u-vorm), vanwege de symboliek rond het gezamenlijk de maaltijd nuttigen. De KR stemt hiermee in. Op 22 november is de Bazar/Adventmarkt. De kerkenraad hoopt op een grote opkomst van gemeenteleden en mensen van buiten de gemeente. Br Klijsma verzorgt de publiciteit van het geheel en zr Neervoort en zr Breevaart nemen de organisatie ter hand. De jeugdleiding is al druk bezig met de voorbereidingen voor kerst. Zr

Beekhuis is bezig met de voorbereidingen voor een adventsmiddag op zaterdag 13 december van 15.00 –17.00 uur.

Antoinette Snethlage,
secretaris

Beperking kostersdienst Doopsgezinde kerk

Veel gemeenteleden zal het nog niet opgevallen zijn dat onze koster, Wim Loef, vanaf oktober zijn werkzaamheden voor de gemeente beperkt heeft tot 60%.

De reden hiervoor is dat hij reeds langer de wens koesterde meer tijd te kunnen besteden aan muzikale activiteiten. Tot nu toe is Wim royaal geweest met zijn ondersteuning van activiteiten in het gebouw. In het nieuwe jaar 2004 zal hij zich echter beperken tot het verrichten van zijn taken van zondag t/m woensdag. Het verdient dus aanbeveling zoveel mogelijk deze dagen te benutten voor bijeenkomsten en werkzaamheden in het kerkgebouw. Op de overige dagen kan men vanzelfsprekend gebruik maken van het gebouw, doch men dient dan zelf zorg te dragen voor de openstelling, en zelf de keukendienst verzorgen. Vermoedelijk lukt het een regeling te treffen, zodat donderdag en vrijdag enkele uren de telefoon wordt beantwoord.

Wouter Bijster,
kerkmeester

Re-kerkenraad 9 oktober 2003

Voorafgaand aan de vergadering vindt een

gesprek plaats met ds T. Koelewijn, de nieuwe pastor van Dekkersduin.

- De tweede DoRe-collecte op de tweede zondag in november en december is bestemd voor een project voor zwervgezinnen in Cambodja.
- Dhr Van Laar deelt mee dat op 27 oktober een oecumenische assemblee gehouden zal worden in de Boskantkerk aan de Fluwelen Burgwal. Ds Van den Dries begeleidt een project van intercultureel bijbellezen.
- De Liturgiecommissie gaat akkoord met het voorstel van dhr Schenck i.v.m. het aansteken van de kaars vóór de kerkdienst.
- Ds J. Buikema heeft toegestemd om na de pauze van de Algemene Vergadering van 19 november te spreken. Het onderwerp wordt nog nader bekend gemaakt.
- Voorafgaand aan de vergadering van 11 september vond een gesprek plaats met enkele leden van de V.V.G. Hierbij ging het vooral om het voortbestaan van de V.V.G. en de eventuele samenwerking met onze gemeente.
- Mw Jonker zal op zaterdag 15 november 2003 een excursie organiseren naar de tentoonstelling van Jongkind.
- Het afscheid van ds Vos op 5 oktober was een groot succes. De kerkdienst werd goed bezocht (ca 150 pers.). Het gesprek o.l.v. dhr Van Hoof over geloof was zeer boeiend. Het hoogtepunt van de dag was de 'Teckelfamilie'. Degenen, die op één of andere manier geholpen hebben om deze dag tot een succes te maken worden hierbij hartelijk bedankt.

Frédérique Spijker,
secretaris

Van de penningmeester

Met een zekere regelmaat ontvangt de Remonstrantse Gemeente giften, legaten of (delen van) erfenissen.

De donateurs, resp. nabestaanden worden daarvoor uiteraard persoonlijk bedankt. Deze ontvangsten worden niet steeds in Kredo vermeld, maar verantwoord in het financiële jaarverslag. Daarin en in het jaarverslag van de Remonstrantse Gemeente wordt ook onze dankbaarheid jegens de gevers(-sters) uitgesproken. Graag maak ik nu een uitzondering. De Gemeente heeft in september j.l. van één van onze oudere gemeenteleden een wel zeer uitzonderlijke gift ontvangen, in omvang een orde van grootte hoger dan meestal het geval is. Het spreekt vanzelf dat wij daarvoor buitengewoon erkentelijk zijn. De gift biedt een belangrijke steun bij het voortzetten van de activiteiten van onze Gemeente.

P.A. Schenck

Liturgie

Kleur en kleeid II

Betekenis van kleuren.

De verbinding van specifieke kleuren met de seizoenen en feesten van het liturgisch jaar vindt haar achtergrond zowel in algemene overwegingen vanuit de betekenis en werking van kleuren als in meer bijbelse overwegingen. Vanuit de eerste optiek wordt bijvoorbeeld rood met bloed verbonden; geel met energie; wit met zuiverheid; goud, als

intensivering van wit, met feest; purper met waardigheid; groen met groei; lichtblauw met hoop; donkerblauw, paars en zwart met inkeer, wanhoop en rouw. De eerste verwijzing naar specifieke kleuren in de kerk betreft de kleur van de doop: de witte gewaden waarmee de dopelingen na hun doop werden bekleed. De kleding van de voorgangers in de eredienst kende aanvankelijk geen liturgische kleuren. Wel was de kleding feestelijk gekleurd en in later eeuwen steeds rijker versierd. Maar dit alles zonder verdere symbolische betekenis. In het spoor van de doop-symboliek van de kleur wit ont-

staat in het begin van de vijfde eeuw de gewoonte om de voorgangers in het wit te kleden. Pas in de twaalfde eeuw zijn er de eerste signalen van de verbinding van bepaalde kleuren met bepaalde seizoenen van het liturgisch jaar of met specifieke gebeurtenissen of dagen. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het uitgegroeide middeleeuwse systeem van jaarlijks weerkerende specifieke vieringen. Er waren daarin grote lokale verschillen in de duiding en het gebruik van kleuren. Enige uniformiteit groeit vanaf de dertiende eeuw. Sinds het concilie van Trente is er in de kerken die de traditie van de kerk van Rome volgen, een grote uniformiteit in liturgische duiding en gebruik van kleuren. Daarnaast houden sommige lokale kerken een eigen kleursymboliek in ere. De in de kerken in Nederland thans gebruikelijke kleursymboliek is als volgt:

Advent: paars (3^e Advent evt. roze)
Kerstavond t/m Epifanie: wit/goud

Zondagen na Epifanie: groen
Veertigdagentijd (vanaf Aswoensdag): paars
Witte Donderdag: wit
Goede Vrijdag: rood/paars
Paastijd: wit/goud
Pinksteren: rood
Trinitatis (zondag van de Drie-eenheid): wit/goud
Zondagen na Trinitatis: groen
in zomer en herfst: groen

De in de Remonstrantse kerk gebruikte kanselkleden hebben daarnaast de volgende symbolen: Adventskleed: de achtergrond is paars. In zilvergrijs is een levensboommotief aangebracht. Hiermee wordt de profetie van de komende Messias uit Jesaja (11,1) aangeduid: "Er zal een rijsje voortkomen uit de tronk van Isai en een scheut uit zijn wortelen zal vrucht dragen."

Kerstkleed: de achtergrond is wit. De ster van Bethlehem is het symbool van het licht dat Christus in de wereld brengt.
Lijdenstijd: de achtergrond is weer paars, maar ditmaal met de tekenen van het lijden van Christus: kruis en doornenkroon.
Paaskleed: de achtergrond is wit met het Paaslam als motief.
Kleed van Pinksteren: de achtergrond is rood met de duif als symbool voor de Heilige Geest.
Kleed voor de feestloze tijden: de achtergrond is groen. De schaal met broden en de vis herinneren aan de wonderbare spijziging als voortekenen van het Messiaanse rijk. Het ankerkruis is zowel symbool van de hoop als van de standvastigheid in het geloof. De kleden zijn 'uniek' in die zin, dat zij speciaal voor dit kerkgebouw met de hand zijn vervaardigd, aangepast aan de

strakke en sobere stijl van het gebouw.

ds Reinhold Philipp

Van de predikant

Kinderen bij de kerstviering

Iets wat sommige gemeenteleden hoog zit is de gang van zaken op de kerstviering waar zowel kinderen als volwassenen aanwezig zijn.

Toen ik in 1995 in Den Haag kwam, was er op de Eerste Kerstdag kinderdienst. De leiding bepaalde samen met de predikant wat de kinderen zouden doen. De eerste keer dat ik hiermee te maken had, koos de leiding ervoor om de kinderen in de koffiekamer op te vangen, een video van het kerstverhaal te tonen, en de kinderen zich te laten verkleeden in een figuur die hen aansprak. Aan het einde van de kerkdienst kwamen zij de kerk binnen en mocht ik ze interviewen. Dit heb ik als heel plezierig beleefd. Mijn teleurstelling was in de gemeente: er waren zeer weinig volwassenen. Ik hoorde later dat mensen waren weggebleven omdat zij uit de aankondiging in Kredo opmaakten, dat het een kinderfeest zou zijn. Een jaar later stelden ds Kindt en ik voor om de dienst met de kinderen op de avond van 24 december te houden, omdat de sfeer dan een grote indruk maakt. Kerst is een feest van 'licht in de duisternis', en dat komt beter tot uitdrukking in een donkere kerk dan op klaarlichte dag. Bovendien beredeneerden wij, dat

oudere mensen liever overdag naar de kerk komen; op de Eerste Kerstdag zou er dus een dienst kunnen zijn met gewoon gezang en een degelijke preek voor gevorderde kerkgangers. De avonddienst werd vervroegd van 22.00 naar 19.30 uur. Wat de kinderen betreft, heeft deze verschuiving succes gehad: ieder jaar komen er meer kinderen op de kerstviering van 24 december. Vorig jaar waren er bijna 40 inclusief jongeren van de 12+ groep. De opkomst van volwassenen is ook toegenomen. Waar gaan de gesprekken meestal over? De diensten zijn rommelig. Er zijn onrustige kinderen. Er is geen 'gewijde' sfeer met al dat geloop, gestamp en gepraat. De meest gedisciplineerde dienst was nog die in Oldeslo in 2001, waar de kinderen de hele dienst in de kerk bleven omdat er geen andere ruimtes ter beschikking waren. Na het verhaal zaten zij achter in de kerk aan tafels te knutselen, terwijl de gemeente doorging met de dienst. Wij waren al maanden van tevoren bezig alle details te regelen, juist omdat wij vreesden dat het een chaos zou worden als wij te veel overlieten aan de spontaneïteit en de roerselen van de geest. Vorig jaar was de chaos weer terug. Daarom is er een uitgebreide evaluatie geweest bij de leiding

van de kinderdienst en bij de kerkenraad. Als leiding van de kinderdienst staan wij steeds voor de vraag: hoe kunnen wij de dienst inrichten zodat alle aanwezigen – zowel jong als oud – aan hun trekken komen? Wij willen allemaal graag dat iedereen een mooi feest heeft, waar men alleen met plezier aan terugdenkt.

Wij vragen ons dan ook regelmatig af of het wel mogelijk is een gezamenlijk feest te houden. Moeten wij niet iets apart organiseren voor de kinderen? Maar wij krijgen het (tot nu toe) niet over ons hart om de kinderen en de volwassenen helemaal te scheiden. Het kerstfeest is bij uitstek een samenkomst van de hele gemeente. Want is de kerstboodschap niet een verkondiging voor de hele mensheid? De geboorte van de reddende Jezus Christus is een teken van een nieuw begin van God bij de mensen. Bovendien spreekt de kerstsfeer alle leeftijden aan. Bij geen andere dienst is de symboliek van een mensheid die in vrede met elkaar samenleeft zo sterk uitgebeeld.

Er is wel een verschil met vorig jaar: de leiding van nu werkt al een jaar samen. Twee van de leiding hebben aangeboden de organisatie van het gedeelte met de kinderen op zich te nemen. Dit betekent voor mij, dat ik mijn aandacht kan geven aan de liturgie en de preek. De kinderen zullen tijdens de kerkdienst in de koffiekamer bezig zijn. Zij komen alleen in het laatste kwartier van de dienst de kerk binnen – behalve de baby's en peuters; zij blijven in de koffiekamer bij de oppas. Wij zingen samen een paar liederen en horen een verhaal van Rina Vrijburcht. Wij zullen de kinderen niet alleen laten zingen, want er is te weinig gelegenheid liederen met hen te oefenen.

Op de kinderdienst komen steeds andere kinderen. Op kerstavond zijn er ook kinderen bij die anders nooit bij de kinderdienst zijn. Allen zijn welkom. Wij willen het zo gemakkelijk mogelijk maken voor de kinderen om aan de kerkelijke viering mee te doen. Toch moet mij van het hart dat ik het betreurt dat mensen wegblijven omdat zij het niet eens zijn met de gang van zaken. Het is juist een oefening in de vrede die wij met kerst verkondigen, dat wij bereid zijn iets van onze eigen verwachtingen op te offeren om met anderen samen te kunnen zijn. Hoe zal er vrede in de wereld kunnen komen, als wij, die uit volle borst 'Eer zij God en vrede op aarde' zingen, het niet eens opbrengen samen met (onrustige) kinderen in één kerk te zitten? En aan de andere kant: 'vrede' betekent ook dat ouders van kleine kinderen rekening houden met de gevoelens van de aanwezigen die hun aandacht willen kunnen houden bij de teksten die gesproken en gezongen worden. Misschien kunnen ouders met onrustige kinderen de kerk verlaten en in de koffiekamer bij 'kerkoma' Annie Bijster en de kleintjes vertoeven. Overigens, als er kinderen zijn die liever bij hun ouders in de kerk blijven, in plaats van bij de anderen in de koffiekamer, zijn zij daar van harte welkom – mits zij (redelijk) stil kunnen zitten.

ds Lydia Penner

Uytenbogaert

Tweede lezing over islamitisch denken

Op maandag 1 december (Re-kerk, 20.00 uur), vindt de vierde filosofische lezing plaats in de reeks 'Denkers over anderen en het andere'.

Denkers in alle culturen zijn gefascineerd geweest door wat anders is en onbekend. Hoe kun je er greep op krijgen, hoe kun je het begrijpen? Hoe gaan we met andere culturen en andere manieren van denken om? Is er bijvoorbeeld maar één waarheid, of moet je daar anders over denken?

De vierde lezing wordt – evenals de derde, op 17 november - gehouden door dr Michiel Leezenberg, werkzaam aan de Universiteit van Amsterdam en kenner bij uitstek van het islamitische denken. In 2001 verscheen zijn boek *Islamitische filosofie: Een geschiedenis*. Op maandag 1 december spreekt hij over de mystieke islam.

Plaats en tijd: Remonstrantse kerk, 20.00 – 22.00 uur.

Entree (niet voor leden en vrienden van de gemeente): € 5,-- (Ooievaarspas € 2,50).

Die lastige gastvrijheid, debat

Een debat over de problemen van het multicultureel samenleven, in het bijzonder over de taak van de kerken in de multiculturele samenleving.

Waar moet het met onze samenleving naar toe: kiezen we principieel voor pluralisme of moeten anderen zich aan 'onze cultuur' assimileren? Bestaat 'onze cultuur' en zo ja, wat is er typisch voor? Welke rol speelt de religie en hoe beoordelen we de (politieke) islam? Hoe ziet de toekomst van onze steden eruit?

Op **dinsdagavond 2 december** gaat het over de taak van de kerken. Daarover wordt gedebatteerd door:
prof. dr **Wibren van der Burg** (voorzitter van de Coza van de Remonstrantse Broederschap, hoogleraar ethiek in Tilburg) en dr **Bas Plaisier** (scriba van het triomoderamen van de SoW-kerken).
Plaats en tijd: Remonstrantse kerk, 20.00 uur.
Entree (niet voor leden en vrienden van de gemeente): € 2,25 (Ooievaarspas € 1,20).

Alle malen zal ik wenen

Een studiemiddag over trauma verwerking en spiritualiteit.

"Kom vanavond met verhalen/hoe de oorlog is verdwenen,/en herhaal ze honderd malen:/alle malen zal ik wenen." Deze bekende regels van de dichter Leo Vroman zeggen veel meer over het thema van de studiemiddag.

Dr **Han van den Blink** (geb. 1936) bracht, evenals Vroman, de oorlog door in het Jappenkamp. Hij werd later psychotherapeut en hoogleraar pastorale theologie (in New York). Nadat hij gemerkt had hoezeer zijn traumatische ervaringen van lang geleden hem bleven vergezellen, begon hij er onderzoek naar te doen en schreef o.a. *Pastorale counseling en spiritualiteit* (Tilburg 2002, € 11,35 incl. verzendkosten, te bestellen via telefoon 013-4663342). Het boekje gaat over de omgang met schokkende en schadelijke ervaringen, over wat anderen - therapeuten, pastores - eraan kunnen bijdragen, en over de wijze waarop de spiritualiteit van mensen zich daarbij kan verdiepen.

De studiemiddag is bestemd voor ieder die zich bij deze vragen betrokken voelt: op grond van eigen

ervaring of interesse, als therapeut, pastor of contactlid.

Programma: een lezing door prof.dr Han van den Blink en gesprek met hem.

Organisatie: het Uytendogaert-centrum in samenwerking met het Katholiek Studiecentrum voor Geestelijke Volksgezondheid te Tilburg.

Plaats: Remonstrantse kerk.

Datum en tijd: woensdag 10 december 2003, 13.30-16.30 uur.

Entree: € 10,- incl. koffie/thee.

Opgave van deelname bij het Bureau: telefoon 3250779.

Ontmoeting met de schrijver Abdelkader Benali

In het Nederlands manifesteren zich steeds meer schrijvers die (of wier ouders) uit een ander werelddeel afkomstig zijn en die nieuwe invloeden binnen brengen.

Na de fascinerende ontmoeting met de jonge dichter Mustafa Stitou, op 4 nov. jl., zal op 20 januari de onlangs met de Libris Literatuur Prijs 2003 bekroonde

Abdelkader Benali (geb. 1975) komen spreken. Hij werd geboren in Marokko, maar woont vanaf zijn vierde in Nederland. Hij schreef een toneelstuk, verhalen en twee romans, die beide zeer de aandacht trokken: *Bruiloft aan zee* (1996) en *De langverwachte* (2002). Over zijn eerste roman zei Benali in een interview: "Dit boek heeft mij aan de ene kant dichterbij mijn wortels gebracht, maar me er ook ver van verwijderd. Maar het verhaal moest worden verteld. Nu kan ik meer registers opentrekken, meer werelden laten zien." Inleidende avonden: **dinsdagavonden 16 december en 6 januari**, 20.00 uur, o.l.v. ds Goud.

ds Johan Goud

Advent

'Spirituals' in de adventsdiensten

In de vier adventsdiensten zullen voorgangers in de Remonstrantse en Doopsgezinde Gemeenten liederen uit de traditie van de Afrikaanse kerken in de zuidelijke Verenigde Staten opnemen in de liturgie.

De Afrikaanse slaven in Amerika kregen eerst geen instructie in het christelijke geloof. Er worden verschillende redenen gegeven, waarom de 'planters' dit niet ter hand namen. Eén theorie is dat de christelijke boodschap de gedachten van gelijkheid zou aanmoedigen. Toen men bedacht dat de Bijbel ook gebruikt kon worden om slaven in het gareel te houden, gaven steeds meer 'planters' toestemming voor onderwijs in de Bijbel. Soms ging dit gepaard met het leren lezen en schrijven. Een gerichte zending onder de slaven kwam echter pas op gang in de 19^e eeuw vanuit de hoek van de Presbyterianen, Baptisten en Methodisten.

De slaven ontwikkelden een heel eigen manier om hun geloof te uiten. Kenmerkend waren de liederen die men 'spirituals' noemt. In deze liederen werden Bijbelse thema's en verhalen verwerkt in – op het eerste oog - eenvoudige teksten. Vaak zijn het liederen van bevrijding, zoals het bekende 'Go Down Moses', waarin het verhaal van de uittocht van de Israëlieten uit Egypte wordt verteld. Dit soort liederen, en veel andere die naar het leven in de hemel verwijzen, zouden gezien kunnen worden als verholde uitingen van het verlangen naar vrijheid; misschien waren ze zelfs een code voor mensen als Harriet Tubman die zich inzette voor de bevrijding van slaven. De thema's van de 'spirituals' lenen zich voor Advent. In deze periode bereiden wij ons voor op de kerstboodschap van het heil dat

aan de wereld beloofd is in de geboorte van Jezus. Wij gedenken het verlangen van mensen naar verlossing van onderdrukkende machten in de tijd waarin deze gebeurtenis zich afspeelt. Wij verbinden daarmee het verlangen van mensen in onze tijd naar een nieuw leven in vreugde en vrijheid en een nieuwe wereld waar vrede heerst. Als tekst voor de hele serie kerkdiensten is gekozen: 'Wie met tranen zaaien, zullen met gejuich maaien.' (Psalm 126:5) Alle liturgieën zullen gedrukt worden in een boekje dat voor de hele adventstijd gebruikt wordt. Op de vierde zondag mogen de boekjes naar huis genomen worden om ze thuis verder te gebruiken.

namens de predikanten,
ds Lydia Penner

Zang op 14 december

Wie met Pasen heeft genoten van de 'engelenzang' van de meisjes Van Genuchten, kan zich op 14 december weer laten trakteren.

Zij zullen samen een Gregoriaans Adventslied zingen, 'Rorate coeli'- 'druppelt, hemelen', van een tekst uit de profeet Jesaja. Daarnaast geven zij ondersteuning bij het zingen van de spiritual die het thema vormt van de dienst: 'Down by the Riverside'.

ds Lydia Penner

Kerststukjes

Wie komt ons ook dit jaar weer helpen met het maken van kerststukjes.

U bent van harte welkom op donderdag 11 december vanaf 9.30 uur in de Paleisstraat.

Elly Soema, telefoon 4042641

Oproep

We hebben veel groen nodig voor het maken van kerststukjes. Heeft u groen, neem dan contact op met mw I. Canneman, telefoon 3460967.

DoRe Adventsmiddag

De adventsmiddag in het Benoordenhout valt dit jaar op zondagmiddag 14 december. Vanaf 14.30 uur bent u welkom in het Benoordenhuis, Bisschopstraat 5. Het programma bevat weer de vertrouwde elementen, zoals muziek, een mooi verhaal, en ontmoeting met wijk- en buurtgenoten!

M. van Hoogstraten,
telefoon 3244762

Adventsmiddag

zaterdag 13 december

Re-kerk 14.30-± 17.00 uur

Zoals u inmiddels weet worden de Dinsdagmiddag-inloop en de diaconale adventsmiddag de laatste jaren samen gehouden en ook dit jaar zal dat weer het geval zijn. Ik zou daar echter toch nog iets aan toe willen voegen.

Deze goede, traditionele gewoonte om een adventsmiddag met **elkaar** te vieren is prima en dat moeten wij ook zeker proberen zo te houden maar het zou heel fijn zijn als ook 'de iets jongeren' in onze gemeente de tijd zouden willen vrijmaken om deze traditie mee te vieren. Wellicht is een variant op de woorden van President Kennedy van toepassing: ...niet wat de kerk voor **u** kan betekenen, maar wat **u**, in dit bijzondere geval, voor de gemeenteleden kunt betekenen...

Speciaal op zo'n adventsmiddag kan uw aanwezigheid voor een ander van grote waarde zijn. Met het organiseren van deze middag is dan ook getracht het programma enigszins te veranderen zonder dat er 'geweld' gedaan zou worden aan dierbare tradities en wij zijn ervan overtuigd dat wij daarin geslaagd zijn. U kunt zich voor 1 december a.s. opgeven bij de administratie of op de intekenlijst in de hal van de kerk. Indien vervoer een probleem is kunt u dat bij opgave melden.

Voor alle duidelijkheid: er is **geen** crèche deze middag. Wij hopen velen van u te mogen begroeten.

Marjorie Reenalda-van Duijn
Gea Fokkens

Adventsviering

Voorburg/Leidschendam

Op zondag 21 december organiseert de Remonstrantse Wijkcommissie Voorburg/Leidschendam, tezamen met de Vereniging van Vrijzinnig Godsdienstigen, een Adventsviering in de benedenzaal van de Hoeksteenerkerk te Voorburg.

Dit feestelijk samenzijn vangt aan om 14.00 uur. Medewerking aan het programma verlenen de predikanten drs K. Bezemer en ds J.F. Goud. Er is een muzikaal intermezzo en we zingen met elkaar kerstliederen. Wij sluiten de bijeenkomst af om 17.00 uur.

De voorbereidingscommissie voor de adventsviering,
Leni de Haas

Diaconieën

Tweede collecte

14 december

Re-kerk en Hoeksteenkerk

Op 14 december zal in beide kerken gecollecteerd worden voor de Stichting 'Ptea Teuk Dong', een organisatie die zich inzet voor teruggekeerde Cambodjaanse vluchtelingen. Uitgebreide informatie is te vinden in Kredo van november.

Opbrengst collectes in september en oktober

Re-kerk en Hoeksteenkerk

Op de tweede zondag van september en oktober is er in beide kerken gecollecteerd voor de Stichting 'Gered Gereedschap'. De opbrengst bedraagt € 151,05.

De Diaconale Commissie,
Coos van Beuningen

Mondiaal Samenleven

Amnesty

International

**Schrijven voor
gevangenen en
verdwenen
mensen.**

Op maandag 8 december vindt van 10.00 uur tot 12.00 uur de schrijfochtend plaats in de Doopsgezinde kerk, Paleisstraat 8. We schrijven voor mensen in Brazilië, Tunesië en Vietnam. In dit laatste land krijgen steeds meer mensen de doodstraf voor geweldloze misdrijven, met name voor fraude of drugshandel. In september van dit

jaar is de doodstraf 72 keer opgelegd en zijn er 19 mensen geëxecuteerd. Dit is twee keer zo veel als vorig jaar.

De rechtszaken in Vietnam voldoen zelden aan internationale standaarden. De verdediging mag bijv. geen getuigen oproepen of horen en de advocaat kan vrijwel nooit alleen zijn met zijn cliënt. Wij schrijven een brief naar de autoriteiten in Vietnam, waarin wij onze zorg uitspreken over het toenemende aantal doodvonnis, vooral voor geweldloze misdrijven en vragen bovendien om omzetting van de uitgesproken doodvonnis.

Er zijn voorbeeldbrieven aanwezig.

Mededeling

Op 14 december is er in de Re-kerk een stand met artikelen van Amnesty.

Er zijn veel kaarten en allerlei kaarsen te koop. Ook vindt u er agenda's en kalenders.

Eta Simon Thomas

Derde Wereld Tafel

De bemensing en de organisatie van de productentafel is vrijwel onmogelijk geworden.

We proberen dit jaar in elke kerk nog om de veertien dagen de producten te verkopen, maar willen dat in januari 2004 terugdraaien tot éénmaal per maand. Indien u ons kunt helpen, houden wij ons aanbevolen. Aan remonstrantse kant kunt u informeren bij Hans van der Valk, aan doopsgezinde kant bij Coos Wentholt, voorzitter van Mondiaal Samenleven.

Coos Wentholt

Mediteren met Hindoes

Mediteren is gaan zitten, stil worden, inkeren, verbinding zoeken met de Geest. Om te kunnen mediteren moet je je losmaken van geweld, haat en onwaarheid.

Enkele tientallen Hindoes en leden van onze beide DoRe Gemeenten zijn samengekomen in de ASAN-mandir (tempel) aan de Regenteselaan. Een vuuroffer – vuur is symbool van het leven – opent de avond. De gebeden en de mantra's (telkens herhaalde spreuken) die wij horen, zijn voor ons niet moeilijk te onderschrijven. "Schepper, wij geven U alle eer". "Allerhoogste, schenk ons ware kennis van het eeuwige leven". "Laten wij allen Hem nederig dienen". Een gezamenlijk gezongen lied vraagt om leed en verdriet uit de wereld te verdrijven, het egoïsme in ons te vernietigen en naastenliefde in ons te doen gedijen. Enkele minuten mediteren wij in stilte over het eerst gezamenlijk, sonoor voorgedragen magische woord AUM, dat voor Albeschermer staat. Een vredesmantra besluit dit deel van de avond. "Moge alles in het heeal zegenrijk zijn voor een ieder en moge de vrede waarachtige vrede zijn. God, verhoor mijn gebed".

Tijdens een heerlijke Surinaamse, veganistische, maaltijd spreken wij – Hindoes en Christenen, om en om aan tafel gezeten – over het thema 'Samen mediteren', nadat dit is ingeleid door pandit Biere en ds Philipp. Na tafel vindt een algemene gespreksronde plaats. Het volgende is een samenvatting van inleidingen en gesprekken. Mediteren doe je volgens bepaalde methoden. Deze methoden zijn niet gebonden aan een godsdienst. Samen mediteren is dus zeer wel mogelijk. Zo mediteren Christenen tegenwoordig nogal eens volgens de methode van zazen, die afkomstig is uit het

Boeddhisme. Hierbij maak je je 'leeg', los van voorstellingen en gedachten. Je wacht op het ontvangen van 'verlichting', van het ervaren van Gods aanwezigheid. Meditatie biedt hiervoor geen garantie: het is een genade als het je overkomt. Daarnaast zijn er andere methoden, waarbij je juist mediteert op een bepaald object of een thema, zoals wereldvrede of de zorg voor de naaste. Genoemde methoden sluiten elkaar niet uit: wie het Licht heeft ontvangen, wil dat vervolgens uitstralen in de wereld. In onze stad kennen we een groep mensen van verschillend geloof, die samen in stilte mediteren over een bepaald thema aan de hand van enkele teksten uit hun Heilige Schriften. Na het verbreken van de stilte vertelt iedere deelnemer zijn ervaringen. Dan komt naar voren, dat niet de methode maar wel de inhoud van de meditatie wordt bepaald door het geloof van ieder persoonlijk. Het maakt duidelijk waarin wij verschillen, maar ook waarin wij ten diepste overeenstemmen. Daarom vinden wij samen mediteren zo uiterst zinvol.

Toch mogen wij niet vergeten dat een bepaalde sfeer bevorderlijk is voor het welslagen van de meditatie. Muziek, recitatie, een brandende kaars kunnen die sfeer oproepen. Het vuuroffer van vanavond heeft dit ook getoond. Sommigen menen, dat die verbinding van meditatie met ritueel, met de eigen traditie, essentieel is en dus het samen mediteren uitsluit. Maar samen mediteren of samen vieren is toch geen 'must' ? Uiteraard niet. Een gemeenschappelijke viering kan echter wel zeer wenselijk zijn om – bijv. bij nationale gebeurtenissen – aan onze verbondenheid uiting te geven. Zo'n viering zal dan multireligieus zijn, d.w.z. dat elke traditie herkenbaar haar eigen inbreng heeft.

Bijeenkomsten zoals die van vanavond moeten zeker ook worden voortgezet. Het is goed elkaar beter te leren kennen. Shanti, shanti – vrede, vrede.

Jan Landheer

Boekbespreking

De Tao van Christus

door Martin Palmer, uitg. Servire, 2001, ISBN 90 215 9540 0.

Een levend geloof is geworteld in de cultuur en de samenleving waartoe de gelovige behoort. Daarom moeten wij steeds opnieuw de essentie van de oude Boodschap vertalen naar onze eigen tijd en omstandigheden. Daarom ook is het niet mogelijk een bepaald geloof zonder meer over te planten naar elders. Zo zien wij in onze dagen het ontstaan van een Afrikaans christendom, een Caraïbisch hindoeïsme, een Nederlandse islam, een Westers boeddhisme.

'De Tao van Christus' bespreekt hoe het van oorsprong Joodse christendom niet alleen is geïncultureerd in de Grieks-Romeinse wereld, maar zich ook al vroeg een plaats heeft verworven in Perzië, Indië, Centraal Azië en China. In mijn stukjes over Thomas en Nestorius, in Kredo van oktober en december 2002, heb ik daar al iets over verteld. Palmer nu beschrijft ons de ontwikkeling van de Oosterse Kerk, die als een minderheid in landen met uiteenlopende eeuwenoude culturen tot een confederatie van een verscheidenheid aan kerken werd en – juist daardoor – in de 8e eeuw veel groter en invloedrijker was

dan de Kerk van Rome. In het bijzonder gaat hij in op de oude cultuur, getekend door taoïsme, boeddhisme en confucianisme, waarin de Boodschap van Christus in China wortel moest schieten.

De keizerlijke Tang-dynastie, die in de 7^e eeuw heel China onder haar gezag herenigde, was het taoïsme toegedaan maar bleek ook het christendom welgezind. Kloosters en kerken verrezen voor het groeiende aantal gelovigen. Heilige geschriften, bekend als de 'Jezus Soetra's', speelden daarbij een belangrijke rol. De oudste van deze soetra's zijn door missionarissen van buiten China meegebracht. Zij zijn geschreven in een Chinees dat vertaalproblemen verraaft. De stijl lijkt soms op die van een klassiek-Griekse dialoog. Inhoudelijk vormt een samenvatting van de Evangelieën evident hun basis, maar een eerste aanzet is aanwezig tot het voor hoorders uit het Chinese cultuurgebied verstaanbaar formuleren van de 'Religie van het Licht'. Latere soetra's doen ons de ontwikkeling kennen van de Kerk van China, steeds meer wortelend in de gevarieerde cultuur van het land, in haar leer, liturgie en psalmen. Haar beeldende kunst is dan nog slechts aan gebruikte symbolen (zoals het kruis) herkenbaar.

In het boek van Palmer beslaat de tekst van de Jezus Soetra's ongeveer 55 pagina's. Het volgende is een poging om in enkele penseelstreken de 'Godsdienst van de Drie-in-één-Zuiverheid' weer te geven. De Heilige Geest (de Koele Bries) is de oorsprong van alles en is in alles aanwezig. De mens is aldus in zijn oernatuur goed, maar hij wordt door negatieve emoties overdekt. Ye Su, de messias, zoon van de Koele Bries, wijst de Weg (Tao) naar verlossing: hecht u niet aan wat van deze

wereld is, handel in harmonie met uw omgeving, bid onopvallend en oordeel niet maar wees meedogend en barmhartig. Dood geen andere wezens: leef geweldloos en vegetarisch. Ga met vrouwen om als uw gelijken en houd geen slaven. Eer God, de Keizer, uw vader en uw moeder. Verzamel u goed karma (verricht goede daden die tot goede gevolgen leiden) – Ye Su zal u helpen en u meevoeren naar een wedergeboorte in het Zuivere Land van vrede en gelukzaligheid. Wie zich slecht karma verzamelt zal echter na zijn sterven en na marteling in de hel, moeten terugkeren naar deze wereld.

Door de overwinning van de islam in Centraal-Azië in de 8^e eeuw werd de Kerk van China geïsoleerd van de rest van de christenheid. Met de val van de Tang-dynastie rond 900 verloor zij ook haar protectie in eigen land. Niettemin leefde zij voort, breidde zich zelfs uit naar de aangrenzende Turkse en Mongoolse gebieden. In het door Djengiz Khan in de 13^e eeuw gestichte Mongoolse rijk, dat zich uitstreckte van Korea tot Hongarije, beleefde zij een renaissance. Het was de tijd van Marco Polo. Er waren zelfs contacten met de Kerk van Rome. Het einde van de Mongoolse dynastie in 1368 betekende het begin van de langzame verdwijning van het taoïstische christendom. De trieste afloop van een leerzame en helder beschreven episode uit de kerkgeschiedenis.

Jan Landheer

Boekerijen

De Boekerij 'Gaven delen in lijden en in vreugde'.

Voor mij ligt het programma van de gemeenteavond over het Doopsgezind Wereldcongres in Bulawayo, Zimbabwe. De congresgangers verzorgden 22 oktober jl. een goed bezochte en geslaagde bijeenkomst. Op de tafel reisherinneringen, w.o. een gevlochten tasje, dat met het programma voor die dagen bij aankomst werd uitgereikt. Lydia Penner vertelde over het land Zimbabwe en de Afrikaanse visie op 'gaven en delen'. Ed van Straten gaf een uiteenzetting over 'Het Doopsgezinde Wereldcongres' en 'Doopsgezinden in de oecumene'.

Coos Wentholt en Tiny van Straten presenteerden dia's over het land, het congres en de kerken. De gemeenteavond sloot - zoals ook was begonnen - met het lied dat tijdens het congres telkenmale werd gehoord 'Jubilate, servita (cannon)'.

Opgewekt klonk de samenzang 'Juicht voor God heel de aarde, dient de Heer met vreugde'. 'De liefde en de trouw', thema van de dienst met Avondmaal, 2 november jl. In het midden van de kerkzaal stonden de tafels in carré opgesteld, fraai gedekt met witte kleden, getooid met klimop, druiven/ranken en vijgen. De gemeenteleden namen bij binnenkomst plaats, de koorleden schoven later aan. Bij het rondgaan van het brood en bij de ronddeling van de bekertjes werd gezongen 'Waar liefde heerst' (Taizé). Twee samenkomsten van verbondenheid. Met de Afrikanen dacht ik: 'Omdat wij zijn, ben ik'.

*Oud Worden Hoe Doe Je Dat ?
Ervaringsdeskundigen aan het
woord* ISBN 90 6728 153 0.

In Witmarsum op bezoek trok dit boek mijn aandacht door de vormgeving van het omslag en de titel. Na voorwoord en inleiding volgen in 34 hoofdstukken van 35 personen (geboren tussen 1905 en 1938) de levensbeschrijvingen en -verwachtingen. Zij komen zelf aan het woord of via interviews. Een boek over hoe het was, hoe het is, hoe het zal zijn. De oudere zal er veel in herkennen. Naast moeizame fases zijn er ook geluksmomenten in de levensloop. Mij treft in *De Laatste fase in zicht* van Lietje van Bladeren-Stok: 'Alleen is niet alleen, het is het opgenomen zijn in een verbondenheid die je zelf mee schept'.

In het boek ook een bijdrage van Margreet Stubbe, doopsgezind predikant en Rina Stubbe, oudhoofd mavo-school: *Zoals het klokje thuis tikt... Voortgezet verblijf in het ouderlijk huis*. Het boek boeit - het is inmiddels aan een tweede druk toe - de illustraties zijn van Peter van Straaten. *Oud Worden Hoe Doe Je Dat ?*, ik zal het aan Sinterklaas vragen.

Anneke Breevaart

**Bibliotheek remonstrantica
(alles van en over remonstranten)
Voor de tweedehands boeken
in het souterrain bestaat nog
steeds grote belangstelling.**

De heer Esveld, die er de leiding over heeft, meldde dat hij onlangs € 317,62 voor het boekenfonds heeft kunnen afdragen. Wel stagneert de aanvoer enigszins. Aarzelt u dus niet om uw afdankboeken aan te bieden.

Deze keer kunnen we weer eens een aanzienlijk aantal aanwinsten melden te weten:

-A. des Amorie van der Hoeven Jr, *De Joanne Clerico et Philippo a Limborch* (1843) proefschrift;

-C.M. Geels, *Tochtgenoten in vrijzinnigheid. De Unitarische Kerk in Transsylvanië* (2003);

-Ph.P. Everts, *Thailand een tweede Vietnam?* (1968) en *Oorlog en vooroordeel* (1970);

Verlegen met het kwaad. Typisch vrijzinnig?

-Een bundel artikelen ter voorbereiding op de AV van Beraad 2004, waarin ondermeer opgenomen artikelen van H.J. Adriaanse en J.F. Goud;

-*Vrije Geluiden* 23 juli 1960. The-manummer n.a.v. van de 400ste geboortedag van Arminius.

-J. Keuning, *Petrus Plancius. Theoloog en geograaf. 1552-1622* (1946);

-J.W. Schneider, "Bedreigd bezit. De kerkliederen van Jacqueline van der Waals", *Eredienst. Informatieblad voor liturgie en kerkmuziek* 30 (2003) nr. 4, 1-11;

-P.L. Slis, *L.W.E. Rauwenhoff 1828-1889. Apologeet van het modernisme* (2003).

De bibliotheekcommissie

Diverse berichten

Nieuw gespreksgroep over de Gastvrije Gemeente

In 2002 verscheen van Jan Hendriks het boek *Op weg naar de Herberg: bouwen aan een open kerk*.

Op een praktische manier zet hij uiteen hoe het ideaal van een open kerk gerealiseerd zou kunnen worden. Wat betekent dat – om maar enkele voorbeelden te

geven - voor de manier waarop we kerkdiensten vorm geven, gasten ontvangen, gesprekskringen opzetten, avondmaal vieren? Al wie hierover wil meedenken en meepraten (en ik denk vooral aan de relatief jongere leden en vrienden, die de toekomst van de gemeente moeten gaan 'maken') is van harte welkom.

Op de tweede avond zetten we (o.l.v. ds Goud) de kennismaking met het boek van Hendriks voort, naar aanleiding van hoofdstuk 2 en 3 (p.30-79).

Tijd: maandagavond 22 dec., 20.00 – 22.00 uur.

Plaats: Re-kerk.

Opgave van deelname bij het Bureau, tel. 3250779.

Uit de oecumene

Roze Viering

21 december 2003

Op zondag 21 december 2003 zal een Roze Viering worden gehouden in de Lukaskerk, Om en Bij 2 te Den Haag. Aanvang 16.00 uur.

Als thema van de Viering werd gekozen: 'Geboren naar ons beeld en gelijkenis'.

Na afloop is er gelegenheid elkaar te ontmoeten voor gesprek. Nadere informatie over de Roze Vieringen: Jan Soullié, Spechtlaan 63, 2261 BB Leidschendam, telefoon 4190803.

Personalia

Doopsgezinde Gemeente

Aan de Doopsgezinde Gemeente ontvielen door overlijden:

mw J.C. Fock-Lely

mw S.J. Hinlopen-Numans

Ingekomen met attestatie:

dhr P.T. ter Veer

mw M.J. ter Veer-Uitenbroek

Remonstrantse Gemeente

Aan de Remonstrantse Gemeente ontviel door overlijden:

dhr J.M. Jacobs

Bedankt als vriend:

dhr en mw Hansum-v. Dommelen

Rondom de zondag

Kerkdiensten in Dekkersduin zondag aanvang 10.30 uur

7 dec. ds A. Langedijk

21 dec. ds T. Bergsma

25 dec. ds T. Koelewijn

Zondagmiddaguitje

In museum Mesdag is een tentoonstelling over de vrienden Willem Mesdag en Jozef Israëls en een andere over Suze Robertson.

Dit zijn allen 19^e eeuwse figuren.

Ik ga met wie mee wil daar op zondag 21 december naar toe. Om 12.00 uur vertrek ik te voet vanuit de Paleisstraat. Heel fijn als u meeloopt, of als ik u daar, Laan van Meerdervoort 7f, om 12.15 uur tref. Graag tot dan.

Coos Wentholt

